Izvorni znanstveni rad
UDK 94(497.11)-05 Branković, V.
94(497.11)"1389"

"IZDAJA" VUKA BRANKOVIĆA U SVJETLU KRITIČKE HISTORIOGRAFIJE*

IVAN KAMPUŠ

Autor pruža kritički uvid u dugu historiografsku diskusiju o pitanju *"izdaje"* Vuka Brankovića u kosovskoj bitci 1389. godine. Na temelju kritičkog pristupa vrelima obrazlaže Vukovu političku poziciju nakon Kosova, kao i kasnije prilike na temelju kojih će izrasti mit o kosovskoj izdaji.

"Tad bi Srbi nadvladali Turke,
Al izdade Brankoviću Vuče.
On izdade tasta na Kosovu
I odvede dvanaest hiljada
Pobratime, ljuta oklopnika.
Tada Turci nadvladaše Lazu
Nadvladaše pa ga pogubiše
S njim izgibe sva njegova vojska."
(Narodna pjesma)

Već su suvremenici osjetili iznimno značenje bitke na Kosovu. Doskoro, i ona je zbog dramatičnih pojedinosti postala predmetom legende. U srpskoj narodnoj poeziji Kosovo je potisnulo sve druge povijesne događaje. Ukrašeno je cijelim nizom izmišljenih motiva: kosovska večera, kosovska djevojka, smrt majke Jugovića, izdaja Vuka Brankovića... O toj izdaji Orbini priča: *"Tvrtko je poslao vojsku pod zapovjedništvom vojvode Vlatka Vukovića.*

*Ovaj rad posvećujem dragom prijatelju akademiku Luju Margetiću o njegovoj osamdesetoj obljetnici.

Vuković je s malo svojih pobjegao poslije spomenute bitke, koja se zbila na Kosovu 15. juna 1389. godine. Međutim, zet kneza Lazara Vuk Branković spasio se gotovo sa svim svojim ljudima, pošto je (kako neko kaže) imao tajne pregovore sa Muratom da izda (kako je učinio) svoga tasta da bi se dokopao njegove države. Tako je poslije njegove smrti ostao gospodarom jednog dijela Raške, dok je drugi dio dobila Lazareva žena Milica i Lazareva dva sina Stefan i Vuk.[1]

Kao izvor za događaje o kojima govori kosovsko predanje je odbačeno. Međutim, ono se ipak ne može zanemariti kao svjedočanstvo o vremenu u kojem je djelovalo kao pokretačka snaga samoga naroda. Jedan od bitnih elemenata te legende je pitanje izdaje na Kosovu. Otac kritičke srpske historiografije Ilarion Ruvarac opširno raspravlja o *"izdaji"* Vuka Brankovića u svojoj monografiji *O knezu Lazaru*, tiskanoj 1887. godine, gdje se odlučno obračunao sa svojim suvremenicima. On piše:

"Konstantin Filozof, pominjući u žitiju svoga zaštitnika i dobrotvora despota Stefana Lazarevića "bran" na Kosovu, delo Miloševo i končinu Lazarevu, ne pominje Vuka nikako, niti krivi koga Konstantin, što su Turci nadvladali. Vuka Brankovića ne pominje ni Grk Duka niti je čuo on o kakvoj izneveri i izdaji na srpskoj strani; Grčić Laonik znao je za Vuka i znao je, čiji je on sin bio i gde mu je otac Branko Mladenović gospodario, i da mu je knez Lazar dao kćer svoju za ženu; ali ni Laonik ne zna, da je Vuk izneverio i izdao svoga tasta. Srpski letopisci već su u XV. veku pomišljali i na izdaju, ali upravo nisu znali "što istinito reći o tom", t.j. nisu znali, kako se to zbilo, da je na koncu sraženija knez Lazar uhvaćen; da li je izdan kim od svojega "hranjenia" ili je tako Bog odsudio.

Mijailo iz Ostrovice (Janjičar) pominje uopšte "neverne ljude" u vojsci Lazarevoj i kaže, da je zbog nevere, zavisti i nesloge nevaljalih i nevernih ljudi izgubljena bitka. No Mijajilo znao je i za Vuka Brankovića, i da je bio pašenog turskom caru Bajazitu, - pa ni on ne kaže da je baš Vuk izdao i izneverio tasta i gospodara svoga, pa ako iz istog razloga nisu ni pomenuti letopisci smeli istinu otvoreno kazati, zašto da Mihailo, koji je memoare svoje pisao posle propasti despotovine i na strani, ne kaže, da je Vuk Branković bio jedan i glavni nevernik između onih nevernih ljudi, ako je to doista Vuk Branković bio, ili ako se to u srpskoj zemlji, u kojoj se Mihailo rodio i odrastao pričalo i kazivalo i njemu se u greh upisivalo, što je srpsko carstvo propalo.

I Crević (Tubero) ne pominje Vuka ni kakve izdaje.

Talijanski prevodnik Dukine istorije pominje, kako se u času, kad je Vlatko, bosanski vojvoda, hteo da ponovo udari i zagazi u turske ubojne redove, rasprostro glas po vojci, da se Dragoslav Probić, veliki vojvoda kneza Lazara (Dragossavo Probiscio, capitaneo del camp del dispoto), izneverio i odmetnuo i okrenuo oružje protiv hrišćana i da se na taj glas Vlatko Vuković odmah uklonio sa razbojišta i sa svojim delom vratio u Bosnu. A glas onaj o izdaji vojvode Dragoslava - veliki prevodnik - nije bio istinit.

No čim on to osvjedočava - pitao je pre 50 godina Božidar Petranović - "čim Joan Duka, taj inače verodostojni grčki istorik, to što govori, da je glas taj o neverstvu Brankovića ili Pladića, kojeg on Tragos Prović (?) nazivlje, lažan bio, slučajno ili naročito od Turaka iznešen, - čim on to osvedočava?

I to tako pita Božidar Petranović u noti a gore u tekstu već je popravio od pomenutog Grka i lepo napisao: "Vlatković prepravljao se, da na Turke opet nasrne već je juriš na

1) M. Orbin, Kraljevstvo Slovena, Beograd 1968., 102.

dušmana zapovedao, kad al na jedanput pukne glas po voinstvu, da je Vuk Branković s poručenom njemu vojskom pobjegao, kneza i Srblje ostavivši". I sad pitam ja tebe, srpski sine - mlad si, neuk si, ali ipak rasuditi možeš i ti, ta zato te i pozivam, da sam sebi odgovoriš: da li je smeo pokojni Božidar Petranović Dukinog (jer i Hamer je, pa je i on mislio da je ono povest Grka Duke) Dragoslava Probića ili Pribića zameniti Vukom Brankovićem ili Pladićem? No šta ćeš? Ta i Božidar je tada, kad je to rekao i zapisao, bio još mlad - ali i tada i posle, kad je stariji bio je i ostao je pravi i istiniti rodoljub, kakvih danas malo ima u tvom rodu i narodu, Srbine, srpski sine! - te mu oprosti, pa budi tu bar odjako oprezniji i pravedniji. Božidaru oprosti, ali ne praštaj ni Račkom (Rad III) niti V. Klajiću (Povest Bosne).

Do kraja XVI veka ili do Orbina i Lukarevića niko ne reče i ne napisa, da je Vuk Branković nevera i izdajica, pa otkud da ti Dubrovčani u početku XVII veka znaju, da je Vuk bio taj nesretnik".

Svoja razmatranja Ruvarac, također, potkrepljuje mišljenjem Stojana Novakovića da se *"...u toj povesti Mavro Orbin služio narodnim pesmama i pričama o boju na Kosovu, te da je iz tih pesama i kazivanja doznao Mavro Orbin za neveru i za izdajstvo Vukovo".*[2]

Ruvarčeva kritička oštrica s pravom je okrznula Račkog i Klaića. Naime, u raspravi *Pokret na slavenskom jugu koncem 14. i početkom 15. stoljeća*, koja je 1868. tiskana u Zagrebu, Rački ovako opisuje kosovski boj: *"Srblji su se također borili kano lavovi poticani primjerom hrabroga kneza. Dugo se nije znalo komu je pobjeda dosuđena, ali pošto je Bajazidu za rukom pošlo naglim jurišem razbiti protivno krilo te ovdje nastao nered, a prosuo se glas, da je Vuk Branković sa bojišta otišao sa odjelom svojim, stane uzmicati najprije Vlatko s bosankim odjelom za njim pako i ostala vojska. Sada već nemogaše biti dvojben konac ovoj bitci: polumjesec steće pobjedu nad "časnim krstom i slobodom zlatnom", oba vladara ostave na Kosovu svoj život, Murad pod mačem Miloša Obilića, Lazar u vrevi oružja - a navedeno predanje pripisuje izdajstvu kneza Vuka Brankovića, poraz srpske vojske, s njom i države srpske".*[3]

U svojoj *Poviesti Bosne do propasti kraljevstva*, Vjekoslav Klaić[4] u potpunosti prihvaća mišljenje Račkoga, pa Ruvarac ne može oprostiti iskusnim hrvatskim povjesničarima da su, kao što on ispravno kaže, Dragoslava Probića ili Pribića zamijenili za Vuka Brankovića.

Godinu dana nakon izlaska Ruvarčeve knjige historičar Ljubomir Kovačević tvrdi da *"Vuk Branković nije izdao na Kosovu, šta više, ako bismo hteli verovati turskim izvorima, on je spasao čast srpskog oružja, jer je Turke pobedilo naše desno krilo kojim je Vuk upravljao, a pred bitku je srušio Pirot, da se u njemu ne bi Turci utvrdili. Moguće je da su neke srpske čete, pa možda i Vukove, zastrašene kad je nastupila katastrofa i Lazar uhvaćen, potražile spasa u odstupanju, kao što su Bosanci učinili, no to se ne može uzeti kao namjerno izdajstvo i to biva skoro u svim ratovima".*

Pokušavajući razjasniti tu Vukovu *"izdaju"* Franjo Rački, nakon Ruvarčeve kritike, u svojoj raspravi *Boj na Kosovu*, tiskanoj 1889. u Zagrebu, objašnjava da *"ni Turci ne pripisuju izdajstvu svoje pobjede, ni Srbi svojega poraza. Tek kašnje poče se tražiti porazu drugi, nečist i nerodoljubiv uzrok. Najprije se nedaće Srba izvode iz bjegstva nekih četa; onda se baca sumnja na nevjerstvo. Mihajlo iz Ostrovice misli da je bitka izgubljena, što*

2) I. Ruvarac, O knezu Lazaru, Novi Sad 1887., 362.

3) F. Rački, Pokret na slavenskom jugu koncem XIV. i početkom XV. stoljeća, Rad JAZU III, Zagreb 1868., 92.

4) V. Klaić, Povicst Bosne do propasti kraljevstva, Zagreb 1882., 184.

su "neka gospoda kroz prste gledala", dočim su se drugi, "koji su bili knezu Lazaru odani", pored njega vjerno i istinito borili".

Bitka bi dakle izgubljena bila "zbog nevjere, zavisti i nesloge "; ali ne pojedinca, već onih velmoža, koji nisu bili odani Lazaru. Tako se pričalo koncem XV. vieka. I sliedećega vieka još nema govora o izdajstvu; nego se samo priča, ili da je Miloša njeki takmac njegov kod Lazara ocrnio i oblagao za nevjerstvo, ili da su ga zavidljivci osumnjičili, da se dogovorio s neprijateljem; nu poraz srbske vojske ne podmiće se još izdajstvu. Spomenuti talijanski prevodilac Ivana Duke ograničuje već nevjerstvo na jednu osobu; te imenuje izdajicu, na ime Lazareva vojvodu Dragoslava Pribišu. Kaže se na ime, da je Lazar neznajući ništa za smrt Muradovu i djelo Miloševo, zapovijedio vojvodi Vladku da prvi uđe u borbu. Vladko hrabro navali, razbije Turke, koji su pred njim bili; nu kad je po drugi put htjeo ući u borbu, raznese se glas po bojištu, da je "Dragoslav Probišio", vojvoda Lazarev, izdao i okrenuo oružje proti kršćanom. Tada Vladko sa svojimi Bošnjaci ostavi razbojište. Nu osoba toga izdajice nije iz suvremenih spomenika poznata; kakvo je drugo ime nosio logotet cara Uroša Dragoslav, nije također poznato; a već spomenusmo, da pripoviedanje onoga talijanskoga pisca (Dalmatinca ili Dubrovčanina) zaudara posvema po pučkoj priči. Kašnje je ta priča za izdajstvo okrivila Lazareva zeta Vuka Brankovića, što je između povjestnika prihvatio prvi Dubrovčanin Mavro Orbini u svojem po narodnoj priči sastavljenom opisu kosovskog boja. Po tom bi Vuk bio tajno ugovorio s Muradom da izda svoga tasta, samo da bi dobio njegovu državu; nu niti Orbini ne poziva se na historički spomenik već na "kazivanje" tj. narodnu priču. Tim putem je objeda Vuka Brankovića unišla i u poviest, u znanost, dokle ga novija istraživanja nisu od te ljage oprala. Ratoboran srbski narod nije mogao naći uzroka svomu porazu na Kosovu u svojoj cjelokupnosti, već ga je tražio najprije u nekoliko velmoža, onda u jednom licu; te što se je više vremenskom odaljivao od događaja, tim je više zaboravljao na cjelokupni položaj srbske zemlje, u kojem leži glavni uzrok katastrofe kosovske, pak se je tim više priliepio za jednu osobu, koja da joj je kriva. Ta osoba bijaše sada Lazarev vojvoda Dragoslav, sada zet mu Vuk, dok se napokon pučka priča na ovom potonjem ne zaustavi."[5]

Raspravljajući o ulozi narodnih pjesama i legendarnih priča Radojčić kaže: *"Obuzet gorkim razmišljanjima o uzrocima gubitka državne samostalnosti srbski narod je u legendarnim pričama i pjesmama davao različite odgovore na glavno pitanje srpskoga života kroz čitave vekove mukotrpnog robovanja. Razlog srpske propasti pomican je sve dalje, s Milutina i Dušana, prenesen je na kralja Vukašina, koga je kao glavnog krivca za gubitak srpske slobode zamijenio Vuk Branković, sa svojim izmišljenim izdajstvom na Kosovu polju."*[6]

I moderna kritička historija - tvrdi Mihajlo Dinić - došla je do zaključka da izdaje nije bilo. Legenda je prolazila kroz neke faze, a zameci se nalaze u starijim ljetopisima: Pećkom, Studeničkom i Cetinskom. I Dinić navodi pojedinosti iz Dukinog prevodioca koji govori o poznatom i već spomenutom događaju kako je bosanski vojvoda Vlatko, kada je htio jurišati na Turke napustio bojište, jer se raznio glas po bojnom polju o izdaji Dragoslava. No, ime Vuka Brankovića dolazi prvi put tek početkom 17. stoljeća u spomenutom Orbinijevom djelu. Dakle, dvije stoti ne godina nakon kosovske bitke, pod utjecajem narodnih pjesama,

5) F. Rački, Boj na Kosovu, uzroci i posljedice, Rad JAZU XCVII, Zagreb 1889.,55-56.

6) N. Radojčić, Legenda o smrti hrvatskog kralja Dmitra Zvonimira, Glas SKA 171, 81-82.

zabilježena je 1601. legenda o izdaji Vuka Brankovića.[7] O toj "izdaji" i Ćirković smatra "da nema vijesti u sačuvanim izvorima starijim od Orbinija, mada njegova stilizacija jasno pokazuje da je raspolagao izvorima koji su o tom govorili."[8]

Za svoje izdizanje Vuk Branković je iskoristio posljedice bitke na Marici, rasap Nikole Altomanovića i slabljenje Balšića. On je vladao krajevima oko Prištine, Trepče, Zvečana i Sjenice. Zatim, Polimljem, južnim Prijepoljem, te Prizrenom i Skopjem, ranijim Vukašinovim posjedima. Vuk je bio Lazarev zet, a njihov međusobni odnos može se okarakterizirati kao prisna suradnja, koordinacija postupaka, naročito u vanjskoj politici.[9] Jedan suvremeni zapis spominje *"blagovjernog i kristoljubivog i bogom posvećenog gospodina Lazara i ljubaznog mu sina gospodina Vuka, kada su vladali svim srpskim zemljama, a i primorskim, i tako u slozi i ljubavi pobjeđivali neprijatelje svoje."*[10]

Poslije smrti Ludovika Anžuvinca Lazar je prekinuo svoj raniji vazalni odnos, te zajedno s Tvrtkom pomagao pristalice napuljskih Anžuvinaca protiv Sigismunda, Ludovikova nasljednika. Borbe su vođene u Mačvi, a opasnost od Turaka nagnala je Lazara da se posredstvom svoga zeta Nikole Gorjanskog mlađeg pomiri sa Sigismundom i primi ranije obaveze vazalstva.[11] Međutim, kada je knez Lazar junački poginuo na Kosovu, Vuk Branković kao najjači feudalac koji je preživio sukob smatra da njemu treba pripasti rukovodeća uloga u Srbiji.[12]

Vuk Branković je vjerovao da će osigurati vodstvo, naročito nakon pregovora koje je s njim poveo Nikola Gorjanski, kao poslanik ugarskog kralja. Vuk se, a to naročito naglašava Rački, odijelio od Lazarevića: *"...jer dočim su se ovi podali sudbini, te izmirili s Turcima, Vuk je bio za produženje borbe oslanjajući se na Zapad. Možebiti mu je davao nadu i ugarsko-hrvatski kralj Sigismondo, kako bi se moglo izvoditi iz njegova pisma od 7. srpnja 1389. godine. Sigismond je u Liptovi izdao spomenuto pismo Nikoli Gorjanskom koji je upućen plemenitom gospodinu Vuku zetu kneza Lazara (nobili viro Wlk vayvode, genero magnifici viri Lazari kenezii de Rascia). Kralj je unaprijed potvrdio eventualne rezultate pregovora "koji su na korist našu i raške zemlje".*[13] Vuk koji je nastavio otpor prema Turcima kroz tri godine imao je, dakle, podršku Sigismundovu. Karaktristično je da se Sigismund obraćao Vuku, on je za njega gospodar raške zemlje, a ne Milica i Lazarevi

7) M. Dinić, Kosovska bitka, Enciklopedija Jugoslavije 5, Zagreb 1962., 337.

8) S. Ćirković, Komentari i izvori Mavra Orbina, u: M. Orbin, Kraljevstvo Slovena, 331.

9) M. Dinić, Srpske zemlje u srednjem veku, Beograd 1978., 153; M. Dinić, Historija naroda Jugoslavije I, Zagreb 1953., 449.

10) Na i. mj. (HNJ I).

11) *"...idem Nicolaus ... Lazarum kenezium regni Rascie, qui quodam modo a iurisdiccione nostra se retraxerat, humanitate et industria suis propriis in sinum reduxit nostre maiestatis, illa servicia et easdem dacias, quas et que vivente domino rege Lodovico, socero et parte nostro, eidem facere et dare astrictus fuerat, nobis soluturum et exibiturum..."* F. Šišić, Nekoliko isprava iz početka XV. st., Starine JAZU IX, Zagreb 1938., 279.

12) U svojoj monografiji Novaković piše: *"Najjači su moralni razlozi zahtevali da vlast u Srbiji ostane u rukama sinova Kneza Lazara, pošto je i on na Kosovu pao zaista kao glavni predstavnik tadašnjeg državnog jedinstva... Ali se Vuk Branković, kako izgleda, tome nije htio pokloniti... videće se kako je najnesrećnija posledica boja na Kosovu što su posle boja, a radi nasledstva Lazareva prestola i glavne uprave srpskih zemalja, zaostale jedna prema drugoj u napetim odnosima one iste dve porodice... koje su još uoči samoga boja na Kosovu složno i zajednički u boj na Kosovo izašle."* Srbi i Turci XIV. I XV. veka, Beograd 1960., 2, 247-248.

13) F. Rački, Boj, 60.

nasljednici. Zajednička korist Sigismunda i Vuka je borba protiv Turaka.[14] Nije poznato na koji je način organizirao iz Prištine taj otpor protiv tako snažnog neprijatelja i da li je primao pomoć od Sigismunda, ali se znade da u to vrijeme Milica i vrhovi Srpske crkve razmatraju mogućnost da se Lazarevi nasljednici pokore Turcima pod sličnim uvjetima koje su ranije prihvatili kralj Marko i Konstantin Dragaš. Patrijarh Spiridon, arhijereji i srpski sabor su odlučili da se Lazareva žena Milica u ime maloljetnih sinova nagodi s Bajazitom. Još za patrijarhova života, a umro je 11. kolovoza 1389. godine, donesena je značajna odluka o pomirenju s Turcima,[15] I to ne samo zbog iscrpljenosti Srbije nakon masovne pogibije i teških žrtava Lazarovih ratnika na Kosovu, već vjerojatno, i zbog toga što je Milica željela zadržati svojim nasljednicima prvenstvo u Srbiji, a crkveni vrhovi podržavali su takvu njezinu politiku jer nisu htjeli da Sigismund ostvari utjecaj u Srbiji.[16] U to vrijeme, naime, Srbiji nije prijetila opasnost od Bajazita jer je novi sultan bio zauzet u Anadoliji. Nakon što se saznalo da je u kosovskoj bitci ubijen Murat I, anadolski dinasti digli su bunu. Provodeći svoju centralističku politiku u Anadoliji Bajazit je pripojio, između 1389. i 1392.većinu anadolskih kneževina i na položaje visokih činovnika postavio je robove, koje je odgajao na svom dvoru.[17] I bizantski carevi, koji su u početku pružali pomoć protiv vazalnih emira sudjelovali su konačno i u turskim pohodima protiv vlastitih, bizantskih, gradova u Maloj Aziji. Tako su Emanuel II I Ivan VII bili prinuđeni 1390. pomagati Bajazitu da osvoji Filadelfiju, posljednji bizantski grad u Maloj Aziji.[18]

Prije sredine 1390. Milica je, dakle, našla načina da se izmiri s Turcima, a uz ponižavajuće uvjete (srpski vojni odredi u turskim vojnama, plaćanje danka). Ova nagodba pružila je tursku zaštitu i Lazarevim nasljednicima,[19] a Sigismund se je, vjerojatno dobro upućen u sve ovo, pripremao da napadne Srbiju, u kojoj su novi vlastodršci prekršili vazalne obaveze prema njemu. U listopadu je Sigismund prešao Savu, a u studenom je osvojio Borač i Čestin. Prije kolovoza 1390. Turci i Srbi napadaju prostrane oblasti južne i jugoistočne Mađarske, u rujnu ban Nikola Perenj ratuje u Srbiji, a u studenom i Sigismund. Godine 1391. stradalo je stanovništvo istočne Slavonije i Srijema. Turske akindžije pljačkali su i palili naselja, a ljude ubijali. Njih je Ivan Morović razbio kod Manđelosa, a nekoliko dana kasnije sukobio se s akindžijama u blizini Morovića, ali je u toj bitci bio i sam teže ranjen.[20] Četiri puta uzastopno Sigismund je ratovao protiv Turaka i Srba, provaljujući u Srbiju da satre, kako ističe u povelji za Nikolu i Ivana Gorjanskog: "Et dum ... Turcorum sevissima nacio simulcum... Rascensibus contra shristicolas ad exinanicionem eourum (!) conspirasent, nosque personiliter et contredendum ipsorum Turcorum et Rascensium protervian vicibus

14) Gelcich, L. Thalloczy, Diplomatarium relationum reipublicae Ragusinae cum regno Hhungariae, Budapest 1887., 113-114; I. Božić, Neverstvo Vuka Brankovića, O knezu Lazaru, Beograd 1975., 231.

15) S. Ćirković, Istorija srpskog naroda II, Beograd 1982., 47.

16) Ćirković smatra da se politika Sigismunda prema Milici jasno pokazala u jesen 1389. kada je on poslije dužih priprema napao Srbiju. Napadom Sigismunda, ističe Ćirković, otežan je položaj prema Turcima, pa je Milica morala tražiti načina da bi spriječila pustošenje svojih zemalja (Istorija II, 48). Međutim on ne uzima u obzir da je Milica uz podršku Srpske crkve prekinula vazalnu obavezu koju je prema Sigismundu, uoči Kosova, preuzeo knez Lazar.

17) H. Inaldžik, Osmansko carstvo, klasično doba 1300.-1600., Beogard 1974., 23.

18) G. Ostrogorski, Sabrana dela III, Beogard 1970., 381.

19) S. Ćirković, Istorija II, 47; R. Mihaljčić, Lazar Hrebeljanović, istorija, kult, predanje, Beograd 1984., 116.

20) F. Šišić, Nekoliko isprava, 231, 280, 302; V. Trpković, Tursko-ugarski sukobi do 1402., IG 1-2 (1959), 100,103, 109, 112.

quadriduonis in dictum regnum Rascie accessimus..."[21] Četrvti put je napao Srbiju 1392. godine i opustošio sve do Ždrela na Mlavi.

U svim tim borbama nema nikakvih vijesti o sudjelovanju Vuka Brankovića, ali njegova nova uloga potisnula je, kako kaže Sima Ćirković, Lazareve nasljednike u drugi plan, a vjerojatno su izgubili nešto od ranijih Lazarevih teritorija.[22] Vuk se potpisivao, kao i ranije Lazar, *"gospodar Srbljem i Podunaviju"* pa je i na taj način pokazivao svoje želje. Poslije smrti Tvrtka I pokušao je dobiti dubrovački svetodimitarski dohodak, ali su Dubrovčani to odbili, odgovorivši da on ne gospodari cijelom raškom kraljevinom i da ne može osigurati slobodu dubrovačkih trgovaca u svim zemljama, a zbog toga se ranije srpskim vladarima plaćao taj dohodak.[23]

Vuk Branković nije vjerojatno mogao dobiti pomoć od Sigismunda pa se godine 1392. pokorio Turcima. U povelji Hilandaru od 21. studenog iste godine piše: *"... Ja sluga mojem vladici Kristu, Vuk sin sevastokratora Brankaa i unuk vojvode Mladena pišem da je na znanje svakom čovjeku, kako utvrdih mir s Turcima i podvrgoh se velikom caru Bajazitu, I složih s njime mir. I kada složih s njime mir, raspisah svu zemlju, koliko je u mojoj vlasti, kako ćemo plaćati danak Turcima."* I ovog puta potpis glasi: *"Vuk Branković gospodar Srbima i Podunavlju,"* iako su Podunavljem tada vladali Milica i njezini sinovi. U istoj povelji Vuk kaže da je na hilandarske posjede u njegovoj oblasti razrezao 200 perpera harača, a na molbu Hilandara on ih je oslobodio tog podavanja, izjavivši da će sam plaćati *"do kraja svog života i dokle plaćamo danak Turcima."*[24]

Nakon svega što je rečeno postavlja se pitanje kakav je, dakle, bio odnos između kneginje Milice i Vuka Brankovića. Orbini tvrdi *"da je nešto kasnije među njima došlo do velikih i teških razmirica. Milica se stoga obratila Turčinu, pa je on oduzeo zemlju Vuku Brankoviću i predao je njegovim šurjacima, sinovima kneza Lazara, rušeći ujedno tvrđave i gradove koje je Vuk držao u Raškoj. Njegovoj, pak, ženi Mari i njegovim sinovima, tj. Grguru i Lazaru, bilo je dovoljno toliko zemlje da su mogli nekako živeti."*[25] Međutim, Dinić o tome ima drugačije mišljenje. On smatra da je čitav sukob između Lazarevića i Brankovića preuveličan, i ne vidi dokaza kako je Vuk zauzeo neprijateljski stav prema Lazarevićima. Ističe da je on *"jedino imao drugačije držanje u odnosu na Turke."* Po jednom slovu, kada je vršen prijenos moćiju kneza Lazara iz Prištine u Ravanicu, Vuk nije bio u Prištini, nego je samo izašao u *"sretanje sprovoda moštiju"* i priključio mu se. Ako bi to bilo točno - pita se Dinić - da li bi se iz toga smjelo zaključiti kako on nije bio u slozi s Lazarevićima. Za Dinića nije, također, dovoljno uvjerljiva pretpostavka da je Vuk *"krišom stvarao teškoće"* prijenosa Lazareva tijela niti što je *"sanjao da osnuje svoju dinastiju."* Izjavu Dubrovčanina Marina Dimitrovića od 6. kolovoza 1392. godine da će predati pojas koji je Milica založila u Prišini, glavnom gradu Vuka Brankovića, svjedoči, prema Diniću, o dobrim odnosima Milice i Vuka.[26]

---

21) F. Šišić, Nekoliko isprava, 279.

22) S. Ćirković, Istorija II, 50.

23) Na i. mj.

24) M. Mikolosich, Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii, Vindobonae 1858., 222-223; G. Ostrogorski, Istorija Vizantije, Beograd 1959., bilj. 1; Lj. Kovačević, Vuk Branković, Godišnjica Nikole Čupića X, 1888., 238.

25) M. Orbin, Kraljevstvo Slovena, 102.

26) M. Dinić, Srpske zemlje, 170.

Analizirajući Orbinijevu vijest o tom neprijateljstvu Ćirković je, u svojim komentarima uz Orbinijevu knjigu *Kraljevstvo Slavena,* rekao da se ne zna odakle Orbiniju podaci o odnosima Vuka i Lazarevih nasljednika nakon kosovske bitke, ali je zapaženo da su pojedinosti točne. Naime, poslije protjerivanja Vuka 1396. godine, Turci su njegove zemlje ustupili Lazarevim nasljednicima, a zadržali Zvečan i Jeleč.[27] Ćirković, nadalje, s pravom zaključuje da nema vijesti o otvorenom neprijateljstvu između Vuka i Milice. Doduše, oružani obračun nije izbio ali ima podataka o neprijateljstvu, koje neprekidno tinja. Vuk Branković pokazuje očitu želju da kao suveren zavlada bivšim teritorijima kneza Lazara, on se dogovara sa Sigismundovim poslanikom o budućnosti raške zemlje bez prisustva Milice ili njezinih ljudi, traži od Dubrovnika podavanje koje je pripadalo srpskim vladarima. Milica se sporazumijeva s Turcima i to veoma brzo nakon tragedije na Kosovu, pridonoseći slomu Vukovih napora da se uspješno suprotstavi Turcima. Štoviše, oduzima i Hilandarcima stalni prihod, koji im je još Lazar dodijelio, jer su oni podržavali Vuka Brankovića. I konačno, njezini su nasljednici nagrađeni zemljama Vukovim. Turci su taj *"dar"* sigurno namjerno učinli da bi štoviše produbili postojeći sukob najvažnijih srpskih obitelji. On je, konačno, 1402. godine kulminirao u teškim i krvavim okršajima Brankovića i Lazarevića.

Poslije katastrofe na Kosovu, Dubrovčanima su se obratili kneginja Milica i Vuk Branković, zet Lazarev, s molbom da im se osigura pribježište u Dubrovniku, za slučaj da od Turaka, ili koga drugoga budu prognani iz svoje oblasti. Milici je dubrovački senat odgovorio 12. listopada 1389. da će nju, i djecu njezinu, rado primiti u svako vrijeme, i zaštititi je u svome gradu. U pismu od 7. prosinca 1395., javljaju joj da je Dubrovnik u svako vrijeme kuća njezina kao što je bio u cara Stefana i svetopočivšega kneza (Lazara), i druge gospode srpske.

Na Vukovo pismo Dubrovčani su odgovorili 9. svibnja 1390. pa su mu, pod zakletvom kneza i vlastele, izdali svečanu povelju da će njegovo, njegove žene i djece blago primiti u *"poklad"*, i da blago može stajati u Dubrovniku koliko Vuku i njegovima bude volja; da ga mogu u svako vrijeme podići, i da Dubrovnik s tim blagom neće učiniti *"ni jednog lukavstva,"* niti ga dati ikom drugom osim *"gospodinu Vuku i gospođi Mari i njihovim sinovima ili onima kojima oni narede."* Osim toga, ako bi došlo *"do tog vremena, što nedabog,"* te gospodin Vuk ne bi mogao držati srpsku zemlju *"nu ga iždenu Turci ili tko ini"* odlučuju i kunu se da će primiti Vuka, sa svim njegovim i njihovom riznicom u svoj grad, i paziti ih kao i sve svoje *"plemenite građane."* Isto tako primit će i čuvati u svome gradu i sve ljude njihove (vlastelu i sluge) koji s njima dođu, te neće ništa učiniti protiv tih ljudi i njihova imanja bez naročitog ovlaštenja Vukova, njegove žene i djece. A ako bi na Dubrovnik radi Vuka i njegovih, udarili Mađari ili Turci, ili ma tko drugi, Dubrovčani neće ni Vuka ni nikoga od njegovih izdati nikome *"ako bi smo dobili njimi v's svet."* No, u slučaju da na grad udari sila kojoj Dubrovčani ne bi mogli odoljeti, i nastupi opasnost i po slobodu samoga grada Dubrovnika, tako da u gradu više ne bi bilo mogućnosti ni za zaštitu slobode Vukove i njegovih, Dubrovčani se obavezuju da će ih iz svog grada sigurno ispratiti. Vuka sa ženom, djecom, njihovim ljudima i imanjima, tamo kuda Vuk naredi, i da ni tom prilikom neće učiniti nikakva lukavstva, nepravde ili bezakonja, ni licima ni imanju njihovu, ma ih na to i "sav svijet" nagovarao, već će ih paziti i čuvati, *"I njih djecu i njih imanje i tjehzni tko šnim budu vsakom pravdom i istinom bez vsakoga dijavoljega umišlenija i djela... koliko*

27) S. Ćirković, Komentari i izvori, 331.

sami sebi i svoj grad..."[28] Prema Orbinijevom svjedočanstvu Vuk Branković je bio *"besprekoran i postupao, a prema Dubrovčanima se uvek odnosio kao pravi prijatelj i veoma čovečno postupao prema njihovim trgovcima u svojoj zemlji, u kojoj je više puta ukazao počast nekim dubrovačkim plemićima."*[29]

Prve četiri godine poslije ugovora iz 1390. Vuk se osjećao dosta sigurnim u svojoj oblasti, ali od siječnja 1395. do siječnja 1396. on i njegova žena Mara poslali su u Dubrovnik po svom čelniku Smilju i po nekoj dubrovačkoj vlasteli 1880 litara *"finog srebra"* i 14 litara i sedam i pol unči kovanoga zlata. Vuka su oko 1397. protjerali Turci, uskoro je umro i bio sahranjen u Svetoj Gori. Njegova žena Mara je do veljače 1402. godine podigla poklad iz Dubrovnika po svom *"rizničaru"* Branislavu i *"dijaku"* Dobrovoju.[30]

Vuk Branković uživao je potporu Hilandaraca. Iako su Lazarevići na temelju Lazareve darovnice i jedne kasnije isprave iz 1392. godine imali izvjesna tutorska prava u Hilandaru, oni se u vrijeme svoje najžešće borbe za održavanje vlasti nisu obratili Hilandaru, nego su utočište osigurali u svetogorskom samostanu svetoga Pantalejmona. Postupili su tako zbog suparništva s Vukom Brankovićem. U to je vrijeme, naime, Vuk imao jača tutorska prava u Hilandaru i *"smatran je po svoj prilici nasljednikom Nemanjića u ktitorskom pravu njegove glavne svetogorske zadužbine, na osnovu darovnica njegova oca Branka (oko 1350.) sevastokratora, njegove braće Romana (Radonje?), Grgura (Gerasima), koji su kao monasi živjeli u Hilandaru. Vuk je bio izvanredno darežljiv, osim sela u Drenici, poklonio je Hilandaru i veliko vlastelinstvo manastira svetog Đorđa - Gogra kod Skoplja."*

Prisne odnose s Hilandarom Lazarevići su obnovili tek poslije smrti Vuka i Gerasima, kada je Stefan Lazarević financijski ojačao. Svojom poveljom iz 1408. godine on je Hilandaru vratio godišnji dohodak od sto litara srebra iz prihoda u Novom Brdu, koji je manastiru priložio *"roditelj mi i gospodin sveti Knez."* U vrijeme sukoba s Brankovićima kneginja Milica sa sinovima, uskratila je taj dohodak Hilandaru, po svoj prilici zato što su Hilandarci, pod utjecajem Gerasimovim bili na Vukovoj strani i u narodu pomagali njegovu akciju za prevlast na štetu Lazarevića.[31]

S obzirom na činjenicu da su se Lazarevići ipak održali, uplivni krugovi u Srbiji, naročito vrhovi Pravoslavne crkve, ocjenjivali su Vukovu djelatnost poslije Kosova kao izdaju one politike koju je vodio knez Lazar i kao nevjerstvo prema njegovim nasljednicima, koji su smatrani nosiocima srpske vladarske ideologije, oslonjene na nemanjićke tradicije. Nakon smrti patrijarha Spiridona, do izbora novog patrijarha, funkciju je obavljao raniji patrijarh Jevrem. Novoizabrani patrijarh Danilo, proglasio je Lazara za sveca, a knez je, nakon tragične pogibije bio i mučenik. Crkveni pisci napisali su o Lazaru više pohvalnih slova nego što ih je dobio ijedan njegov prethodnik na srpskom prijestolju, a srpski povijesni tekstovi prešućivali su ne samo uspomenu na Vuka Brankovića, nego i njegovo ime. Ljetopisi bilježe samo njegovu smrt. Dok se u povelji kojom su Brankovići 1405. godine potvrdili Dubrovčanima trgovačke povlastice ne izostavlja spomen ranije Vukove povelje, Đurađ Branković u povelji iz 1428. godine, kojom je obnovio trgovinske odnose s Dubrovčanima, ne spominje očevo ime. Štoviše, Konstantin Filozof u svom djelu *Život despota Stefana*

28) R. Grujić, Svetogorski azili za srpske vladaoce i vlastelu posle kosovske bitke; Glasnik SUD 11, Skoplje 1932., 66.

29) M. Orbin, Kraljevstvo Slovena, 103.

30) R. Grujić, Svetogorski azili, 67.

31) R. Grujić, Svetogorski azili, 78, 80.

Lazarevića, koje je pisao na poticaj i u vrijeme vladanja Đurđa, Vukova sina, nigdje ne spominje Vuka Brankovića. Tek u ugovoru s Dubrovčanima iz 1445. godine Đurađ je spomenuo svoga oca, potvrđujući im milosti *"zapisanija"*, što su imali *"kod prve gospode srpske i u cara Stefana i u gospodina i roditelja mi Vuka i u gospodina svetopočivšega kneza Lazara i roditelja mi despota Sefana."*[32]

"Neprijateljstvo Vukovo i njegovih sinova prema tašti i Lazarovim sinovima" - zaključuje Kovačević - *"malo pomalo izvrglo se u izdajstvo Vukovo, svojega tasta u boju kosovskom od 15. 6. 1389."*[33]

U okviru ovakvog razmatranja o Vukovoj *"izdaji"* složio bih se s mišljenjem Rade Mihaljčića: *"Korijeni "izdaje" Vuka Bankovića potiču iz vremena poslije kosovske bitke, ali je predanje "izdaju" vezalo za srpsko-turski sukob iz 1389. Drugačije se ovaj motiv ne bi održao u narodnom predanju.*[34]

Summary

The "treason" of Vuk Branković in the view of critical historiography

Ivan Kampuš

It is a fact that the earliest news about the "treason" of Vuk Branković at Kosovo in 1389, date from the year 1601. Namely, it is only Mavro Orbini in his work "*Slavorum Regnum*" who is nominating Vuk Branković as a traitor.

It is true that the very topic of treason - in connection with the Battle of Kosovo - emerged somewhat earlier, but it has only at the beginning of 17th century been explicitly ascribed to Vuk. In spite of the mentioned facts, historiography has only with difficulties and reluctantly liberated itself from the influence of tradition, born within the frame of popular literature.

Based on the insight into sources, it is fully unquestionable that, after the Battle of Kosovo, it was exactly Vuk Branković who emerged as the flag bearer of resistance to the Turks. Namely, the Lazarević family has – intending to keep the political premiership in Serb lands and supported by Serbian church – betrayed their vassal relation to Hungarian king and submitted to Turks.

On the other side the tension, and even enmity, among and between the most powerful Serbian dynastic families after Kosovo, which has been consciously exploited and deepened by Turkish politics, created a basis upon which, with time, the myth of Vuk's betrayal has been created.

32) Božić, Neverstvo, 236, bilj 1.

33) Kovačević, Vuk Branković, 299; Govoreći o Vukovoj djelatnosti poslije Kosova Božić je naglasio da *"s gledišta društva u kome se sve ovo odigravalo i s obzirom na činjenicu da su se Lazarevići održali, treba da se shvati kao izneveravanje politike koju je vodio knez Lazar. Ona znači neverstvo prema onima koji su sebe smatrali, i to ne samo oni, nosiocima srpske vladarske ideologije, obnovljene u duhu nemanjićke trdicije."* (I. Božić, Neverstvo, 239.)

34) R. Mihaljčić, Lazar Hrebeljanović.

HISTORIJSKI ZBORNIK

GODINA LIV
ZAGREB 2001.

UDK 93/99
ISSN 0351-2193
Historijski zbornik, god. LIV, str.1-250, Zagreb 2001.

Izdavač
Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor
Slaven Bertoša
Mirjana Gross
Ivan Kampuš
Franko Mirošević
Ivica Prlender
Tomislav Raukar
Petar Strčić
Josip Vrandečić

Glavni i odgovorni urednik
Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:
ABC Clio
Historical Abstracts
America: History and Life

Adresa uredništva
Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:
Horetzky